

(edd. H. Gelzer, H. Hilgenfeld, O. Cuntz., Leipzig 1897. 14. Geographische Bemerkungen zum Verzeichnis der Väter von Nicaea. Beiträge zur alten Geschichte und Geographie. Berlin 1898. 15. Die Genesis der byzantinischen Themenverfassung. Abhandlungen der phil.-his. Klasse der Sächs. Ges. der Wiss. XVIII. 1899. Գործքի թարգմանությունն ըրած է Հ. Գարեգին Գարանձիլեան. Սկզբնաղբրինք Քիզանդեան քաղաքներու ըրության. Վիեննա 1903, Ազգային Մատենադարան ԽԴ. 16. Geistliches und Weltliches aus dem türkisch-griechischen Orient. Leipzig 1900. 17. Das Verhältnis von Staat und Kirche in Byzanz. Hist. Zeits. LXXXVI. 1901. 18. Eznik und die Entwicklung des persischen Religionssystems. Zs. f. armenische Philologie I. 1902. 19. Geographische und onomatologische Bemerkungen zu der Liste der Väter des Konzils von 381. Byz. Zeits. XII. 1903. 20. Pergamon unter Byzantinern und Osmanen. Anhang zu den Abhandlungen der Preuss. Akademie der Wissenschaften 1903.

ՍԱՐԳԻՍ ԱՐԷԵՊ. ՍԵՌԱՓԵԱՆ

ԵՐԻ ՎԵՏԵՐԱՐԻ

Որ քով Սարգիս Երեմի
Յովն ըզգրեան. ըստ արար նորոյ,
Ջանքանին տար առ ըգրեանոյ
Առ բանն գրեան թէ եւ պատգմ:

1 Ապաքեն Սարգիս հերթեալ փառս պատեր, 1744
Դիւրեալ խիղճ մտացն շնորհիւ երկնաձիր,
Հեռացեալ խաղառ յերաց անյարբր
Վարեր ի վրնէժ կեանս անգործալիր:

2 Ուր նա զբառներ զմանն ի Հայոց
Ընդ որս կենակցեալ ոչ հաներ յազնոց,
Ջի զայնքս խաղաղ նրկատեր ի ծոց
Եկեղեցւոյ մօր ուղղափառ որդւոց:

3 Սակայն սիրա նորա յաւեռ զուարճանայր,
Երբ երթայր ի վանս կոշեալ Սուրբ Ղազար,
Ջոր գեռ առնաներ զերթ քաջ արբահայր
Յոգնիմանաւ ա' արդոյ ուրբին Մըխիթար:

4 Որոց կենակցեալ անկողն սերտ սիրով
Այց առնել միմանց ըզջային փութով,
Որով սփոխիւր Սարգիս հրճուելով
Զօտարութենէն ոչ առնալն իւրով:

5 Նոյն վանաց ողջոյն միաբանք կարգաւ
Չունէին նրմա շատ սեր շուք անբաւ,
Ջորոց գոհ լինէր գոյութեամբ բազմաւ
Թամնայն աւուր՝ ցօրն յորում հանգեաւ:

6 Անք եւ Թօհաննէս սեպուհ պատուական,
Քաջահամբաւ բեր առնկոյն Սեդրոսեան,
Պատուէր բոցա միշտ սիրով յարգական
Գործով եւ բանիւ մըխիթարական:

7 Ապոյ նա անտի յաղի անկանէր
Գրեալ ի Հռոմ որպէս եւ ուխտն էր,
Ուր հասեալ ողջամբ յոյժ պատուեալ լինէր 1745
Յիւրաքանչիւրոյ՝ Ազգիս որ անք էր:

8 Յայնժամ կայր յաթոռ Սրբոյն Պետրոսի,
Բենեգիկառ Պապ՝ որ վերանայնի
Չորեքստաներորդ եւ լամպերդինի,
Ամբ քաջ ա' իմաստուն եւ յոյժ անուանի:

9 Ջոր ի յաղորել Սարգիս վաղվաղէր,
Ճանաչեալ ըզնա նայրադոյն եւ ներ
Քաջանայապետ ա' ընդհանրական սեր
Ողջ եկեղեցւոյ որ է սուրբ մայր մեր:

10 Ընդ որում խառնալ թարգմանչի լեզուաւ
Ջիւր հանձար նրմա յայտներ ոչ սակաւ,
Երբն ընկալնայր տակաւ առ տակաւ
Պատուասիրութիւն, շուք շնորհիւ մեծաւ:

11 Եւստ ամնոց անդէն կարգել դեպ լինէր 1746
Ի դառս որոց ըզհինդ խաշտէր,
Որք ննջեալ էին որբաբար ի տեր,
Որոց հրաշք ա' անուռ յաշխարհ սփռեալ էր:

12 Առ այս արժան էր եպիսկոպոսաց,
Բառ եկեղեցւոյ ժիւր դատաւորաց,
Եւստ զնման վարուց նոյն երանելեաց
Տալ յատուկ գրով ըզլիճակ իւրեանց:

13 Ելլոր սակա իրր ժողով լինէր գումարեալ
Եպիսկոպոսաց անդանօր եղեալ
Եւր հրաւիրանաւ Սարգիս իսկ բազմեալ
Վիճակաւ իւրով այնն լինէր հաճեալ:

- 14 Ի սուրբ Մարիամ որ Եդիպոսացոյ
Չեռնագրեր ապա զոման ի Լայոյ,
Որք ուսեալ էին դիտութիւն գրոց
Ի փրօփականայ տնուանեալ գպրոց:
- 15 Յորոց եւ մինն էր Յօհանն Դասպատեան,
Որ լեալ Մերտիրոս իմ Միշագիտաց
Արքեպիսկոպոս ժիր ուղղափառաց
Ննջեաց ի Հռոմ յետ ժամանակաց:
- 16 Այլ յետ ամեոց ինչ անտի նա անգրէն
Դառնայր ուղղակի ի վէնեակոյ շէն,
Ջի որոշեալն էր բնակիլ անգլէն
Գրեամբք պարտպիլ կեալ առանձնօրէն: 1747
- 17 Եւ քանդի Սարգիս միշտ եւ հասնապալ
Ծառայել Ազգին շէր բնաւ նիւալ,
Վասն այն որոնէր անգ իսկ բզտարալ
Օգտեւ այնմ յիր ինչ թէ եւ յոյժ նուալ:
- 18 Այլ նախ հաստեւ անգ գպրոց ինչ խոկայր,
Յոր զաշխարհական հայ մանկանց զուսար
Յորղափառ հաւատ ի բարս, վարս ճարտար
Յազատ արուեստ ինչ մարգել բղձանայր:
- 19 Որքոց յեղեւն անգ վարժուեալ եւ զիմաստ,
Յաշխարհ հայրենի գարձեալ գէտ զգտատ
Յօգնեցին Ազգիս յայլ սոս զերթ պատուատ
Յառնել լաւ պտուղ եղեցին պատարատ:
- 20 Քանդի խորհէր նա՞ թէ այր աշխարհիկ
Կրթեալ ի հաւատ ուսեալ սակաւիկ,
Մոռնեալ յազգայինն յաշխարհ իւր բնիկ
Ջիւրայնոց բղկամ շահէր գիրս, լռիկ:
- 21 Սոյնպիսիքս ասէր կարող լինելով,
Ջեւ եւ մաստ առնել յիւրոյնն գործով,
Հաճէին յաւես զայնս բանիւ սիրով
Քան զառաքեալս մեր որք կան ընդ երգով:
- 22 Ջի նժման էր, կրկնէր, ուսեալ այր՝ կայծի,
Եւ խումբն անուօրից՝ կուտից անուխի,
Ադ երբ կայծն յածուխս գէտս յանգէտս մուծցի
Մին հրավառի միւսն հրահանգի:
- 23 Բայց սոյն կամք նորա ոչ յաջողէին,
Ջի յայն գործ ինչք իւր բաւական չէին,
Եւ որք յայն օգնել խոտացեալ էին,
Ուխտապանց եղեալ փոյթ անդի տային:
- 24 Իսկ որովհետեւ չէր նրմա հընար
Դանդաղ կեանս վարել խորգալ իբր ախմար,
Չեռն արկ տալ կերտել տպարան եւ տառ,
Առ տպել գրեանս ի մեր իսկ բարբառ:
- 25 Ունէր նա առ իւր մատանս ձեռածիր,
Ջոր շրջեալ էին յայլոց ի մեր գիր,
Մայնոյ թարգմանք ոճիւ անյարբիր,
Որոց ընթերցումն էր գիտնոց ձանձիր:

- 26 Ջորս ի սրբագրել բոտ ոճի մերոյս
Հարկիւր նա գիտել իբր անտարակոյս
Եւ դիտալեան եւ լատին լեզուս
Թէեւ վարժիլ յայնս հասակն էր անյոյս:
- 27 Այլ որպէս եւ է ի կարճառօտի
Ջայնս ուսեալ փոքր ինչ բոտ իւրում կարի
Չեռնամուխ եղեալ սրբագրել ձկտի
Ջառ իւր լեալ մատանս թարգմանեալս յոռի:
- 28 Այն է ներածուեալ առ շերմեռանդ կեան
Սուրբ Ֆրանչիսկոսի քաջին Սալեգեան,
Եւ չճարտութիւնն յաւիտեականս,
Եւ երկու քարոզք սուրբ խաչելութեան:
- 29 Ընդ որս էր եւ մեծ գիրքն Օրինակաց,
Եւ նմանութեանց եւ կամ Կենդանեաց,
Ջորոց ապման ծախս տալ նրմա ուխտեաց
Սահակն ահագին այլ յետոյ ժխտեաց:
- 30 Եւս զգաւածութիւն զոր զարգարեալ էր
Խորենեան քերթող Մովսէս սուրբ հայր մեր,
Վրիպակ բրաջ խուն ինչ սրբագրեր,
Աշխարհացոյցին էր իսկ նորին էր:
- 31 Սըղանն ուղղէր իսկ բոտ մտաց բանին,
Ճիս վրպին վարուց Ոսկերեքանին,
Որ ի յայն լեզուէ ի ձայն մեր լեզուին
Շրջեալ էր յաւուրս Վրկայատիրին:
- 32 Նաեւ մեծ եւ փոքր գիրք Էֆիմէրոսէ
Յորս յաւել եւ եւս զայլ բանս յինքնէն,
Բարգէր խաղալեզ որ հարկաւոր է
Ի զինն անձին որ գեռ մանուկ է:
- 33 Բովանդակ սոքին եղին տպագրեալ,
Պատկերք տառիւք սիրուն յորինեալ,
Նախարանիւք իսկ պրճեալ ճորայեալ,
Ջորս իւր հանձնարով էր նա շարագրեալ:
- 34 Դարձեալ գրեցի ինչ բարեպաշտական
Կոչեալ՝ Կրթութիւն ապաշխարութեան,
Ի յիտալացոց ի բարբառ հայկեան
Թարգմանեալ արպէր նա միանգամայն:
- 35 Բայց ի սոցանէ զայլ պէտպէս անտրակ
Եւ գիրք ինչ որով առնէ ոչ կրտակ,
Ցպէր ի շահիլ միայն զիւր վաստակ
Առանց իւր անուան զի չէր ինչ պիտակ:
- 36 Յայս գործ մեծածախս եւ տարժանական
Չունելով զայլ ոչ ինքեան օգնական,
Ցրքեալ ի գիրք քրտներ ի տունեան
Վաստակք անձին արգետար սեպհական:
- 37 Արգ այսուիկ փոխեալ զինչս իւր իբր համայն
Ի մատենան ի գիրս եւ ի տպարան,
Յընչից իսկ մասն ինչ Հայք ոմանք կերան,
Քրտակք իւր ապա ողջ գատարկացան:

35 Յոյր սակս ի տըպել եւ եւս դագարէր,
Յայնօր տպագրեալս յարեւելս յղէր,
Ուր թէպէտ վաճառն այնք սկսեալ էր,
Այլ փոյթ զողջն յարծաթ փոխել հնար չէր:

36 Պաշարեալ ուրեմն արծաթոյ սովու
Չօչ ոք տեսեալ անդ ինքեան ձեռնառու,
Ցագնապէր խոկմամբ յամենայն ժամու
Ոչ գտեալ ըզգեց սրտին մեծ ցաւու:

40 Իսկ ի տառապելն անձկութեամբ այսուիկ
Յաւարտ մտածման որ չէր սակաւիկ
Որոշէր թողուլ իսպառ զփէնէտիկ,
Զոգալ գտանել զօ՞ջայրենեան բնիկ:

41 Բայց եւ նա անգրէն ի Հում՝ քաղաք
Չոր առ լաւ քննել էր տակաւ անյաղ,
Ուր բլպպպական գեւ տանէր ըզլծաղ
Նոյն Բենեգիկտոս հայրապետն աւագ:

42 Ուրգիտ յայն քաղաք պատուեցեալ անգրէն
Ք մեծամեծաց է՝ ի փոքրեց գաւէն
Համոզիւր յաւէժ ի բաւազպէն
Ոչ մեկնել անտի կալ ձեալ անգրէն

43 Այլ սրովհետեւ տեսնել ցանկայր
Չաշխարհն հայրենի գիր այրի ծեր մայր,
Որ գեւ ողջ է՝ առողջ ի Բիւզանդիա կայր,
Վասն այն անգանօր ձեալ ոչ խոկայր:

44 Եւ մանաւանդ զի ոչ եւս զորելով,
Ոչ տպագրելով ոչ քարոզելով,
Օգտեւ իւրայոց ընդ օտարս կեցով,
Առ աղբ իւր տպս գիւմեր փութալով:

45 Վերջապէս անտի Սարգիս ելանէր,
Ի՛նչ առաւ իրօւնան ողջամբ իջանէր,
Խումբն Հայոց տեղւոյն որ յայն ժամ մեծ էր,
Ընդ օտարազանց բոցն յոյժ յարէր:

46 Այս լինէր յամեն հաղար եօթն հարիւր
Որ յիսուն են շորս եւս ունէր ընդ իւր,
Պասն աղուհայցից յայնժամ գագարիւր,
Յաւագ Սուրբ շարաթ յոր նաւել չէր գիւր:

47 Ատէն հանդիսիւ ի օտնի Չառկին
Ի Հրաշակերտ մեր եկեղեցին
Պատարագէր նա գործիժ գաւուն էին
Երգով եւ առաջիւ ըստ Աղբի ծիսին:

48 Ապա յետ աւուրց ելեալ նա ի նաւ
Նաւէր յաջողակ հոգնով եւ բարեաւ
Դեպ յԱլեքսանդր շէն լի վաճառաւ,
Ուր հասեալ պատուիւր յԱղբէն ոչ սակաւ:

49 Եւ այն զի մեծ էր ի հայր իւր անուն,
Վասն այն ոչ բաւէր անգր յաշաց նոցան
Պահել ըստ այլոց զանձն անտես թագուն,
Ուստի եւ անգրէն յարեցաւ ի նոյն:

50 Այլ զայս ինչ առնէր նա բարի մտօք,
Զի կամէր անել զԱղբ իւր քարոզք
Յուղղելոց փարախ անսոյար շաղք
Եղեալ վասն իւրոց դանձն ընդ վտանգօք:
(Շարանախէն):

ԱՅԽԱՐՀԱԳՐԱԿԱՆ

Մեծ ՀԱՅՈՑ ՈՐ Ե՛ ԿԻՐԵՆԵՐ ԹԱՆԾԻՒ ԷԻՆ
ՅՈՒՆ Ե՛ ԼՈՒՎԱՐՇԱՅԻՆ Պ. ՏՄԱԳԻՐԵՐԻՍԻ

Դր. Հ. Մանյի՝ Վիեննայի գիմնազիստնե-
րէն միոյն հայագէտ ռուսացիլ՝ Մեծ Հայոց
երկիրները յոյն եւ հռոմայեցի մատենագիր-
ներու քով, տիրուսին տակ ռուսաւորու-
թիւն մը հրատարակեց վերջերս¹: Ռուսաւորու-
թիւնն՝ երկու մասի բաժնուած է: Ա. մասն
(էջ 3—19) կը սկսի՝ Հայոց աշխարհին վրայ
համառօտ տեսութիւն մ'ընելով, որմէ կը հա-
մառօտենք. Բաց ի երկրին ընծայած կարեւորու-
թենէն՝ ուրիշ շատ մը նպատակաւոր պայմաններ
ի մի եկած են՝ հայ ազգին յատուկ քաղաքա-
կրթութիւն մը տալու եւ զայն պատմական ժո-
ղովուրդներու կարգը բարձրացընելու: Հայաս-
տանի գրաւած տիեզերական գիրքն է պատճառ՝
որ հիները մեծ մտադրութիւն ընծայած են այն
երկրին: Այս մտադրութիւնն այն օգուտն ունե-
ցած է, որ Հայաստանի վրայ բաւական բան
գիտենք, որչափ ալ հեռու ինկած ըլլայ ան աշ-
խարհագրօրէն՝ հիներուն ծանօթ աշխարհքին
հիւսիսային եզերքը գտնուելով: Գիտենք թէ
Ասորեստանցի՝ ինչպէս ամեն ճիգ կը թափէին՝
լաւ ծանօթանալու այն պետութեան, որ հիւսի-
սէն գրացի էր իրենց: Եւսոյց համար մեծ նշա-
նակութիւն ունէին այն լեռնաւան երկիրներն,
որոնց ստորոտէն էր արքունի պողոտան դէպ
իրենց օխերիմ՝ թշնամոյն երկիրը: Հոռփեալ
հայաստան ասան ստիպուած էին Հռոմայեցիք
իրենց մտադրութիւնը Հայաստանի վրայ կեն-
դրոնացընել, Հռոմայեցիոց եւ Պարթեւաց պա-

¹ Die Landschaften Gross-Armeniens bei griechi-
sehen u. römischen Schriftstellern. Von Dr. H. Montzka,
k. k. Professor. Separatabdruck aus dem 28. und
29. Jahresberichte des öffentlichen Untergymnasiums in
der Josefstadt, Buchfeldgasse Nr. 4, in Wien, im Selbst-
verlage des Verfassers, 1906. Խճ 8° էջ 19+27: